

MACIEJ SKOWERA

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Klasyka literacka dla młodych odbiorców w kulturowym imaginarium.

**Mitobiografie Lewisa Carrolla, L. Franka Bauma i J. M. Barriego
oraz mikrohistorie ich dzieł**

Niniejsza praca doktorska dotyczy sposobów funkcjonowania **klasyki literackiej dla młodych odbiorców w kulturowym imaginarium**. Przedmiotem prowadzonych badań są dawne i współczesne dzieje **dylogii Lewisa Carrolla o Alicji, cyklu L. Franka Bauma o Krainie Oz oraz utworów J. M. Barriego o Piotrusiu Panie** – utworów powstałych w tzw. długim XIX stuleciu w kręgu kultury anglosaskiej, które stanowią współcześnie ikoniczne wręcz opowieści uniwersalnej, a nie tylko brytyjskiej oraz amerykańskiej literatury dziecięcej. Zaprezentowane w pracy dociekania służą:

- ukazaniu miejsca, które w procesie historycznokulturowym i historycznoliterackim zajmują nie tylko teksty oryginalne, lecz także popularne przeświadczenia na temat biografii ich autorów, fakty i mity na temat powstania i dalszych losów poszczególnych dzieł, proces recepcji, analizy i interpretacji tych utworów oraz ich różnego rodzaju przeróbki;
- określeniu środków, za pomocą których zostały wykreowane kulturowe wyobrażenia o żywotach pisarzy, i przedstawieniu znaczenia owych faktograficzno-imaginacyjnych biografii w kontekście recepcji i przekształceń poszczególnych utworów;
- zbadaniu drogi, którą przeszły narracje o Alicji, Krainie Oz i Piotrusiu Panie od swoich początków do współczesności, a także zaprezentowaniu wpływu licznych analiz i interpretacji Carrollowskiej dylogii, cyklu Bauma i Barrie'owskich utworów na literackie i pozaliterackie metamorfozy tych opowieści;
- próbie odpowiedzi na pytanie, co oryginały i przeróbki tych opowieści mówią o kulturze, w której powstały, a zwłaszcza – o jej konstruktach dziecka i dorosłego, dzieciństwa i dorosłości, literatury dla młodych i dojrzałych odbiorców, a więc: w jaki sposób kulturowe dzieje utworów Carrolla, Bauma i Barriego „opowiadają” szerszą historię literatury dziecięcej – a także literatury i kultury popularnej oraz ogólnej, bezprzymiotnikowej.

Prezentowane w rozprawie analizy nie dotyczą więc jedynie utworów literackich pojmowanych jako zamknięte między kartami książek „skończone” historie. Omówione zostają bowiem również faktyczne i wyobrażone losy trzech wspomnianych autorów, które w pracy zostają określone mianem **mitobiografii**, oraz dzieje profesjonalnej i nieprofesjonalnej recepcji

Alicji, Oz i Piotrusia Pana, towarzyszących tym dziełom ilustracji, rozlicznych adaptacji i przeróbek tych utworów, a w kontekście polskim – ich tłumaczeń; przywołane zostają wydarzenia, historyczne figury oraz teksty szeroko znane, ale i te, które rzadko stawały się na polskim gruncie przedmiotem refleksji badawczej lub nie były omawiane w ogóle; elementy historii prywatnej pisarzy i historii społecznej dzieł – mające duży wpływ na popularne wizerunki Carrolla, Bauma i Barriego oraz ich twórczości. Obraną w pracy metodą i perspektywą badawczą jest w tym zakresie **mikrohistoryczne** podejście do losów popularnych narracji o Alicji, Dorocie i Piotrusiu Panie.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający i dotyczy kluczowych dla pracy terminów oraz powiązanych z nimi kwestii teoretycznych i metodologicznych. W pierwszej kolejności omówione zostają pojęcia **literatury dziecięcej**, **klasyki literackiej dla młodych odbiorców**, **relektury** (ponownego czytania, czytania „na nowo”) oraz **przerabiania** (na zasadzie **intertekstualnej** i **transfikcjonalnej**), które zostają usytuowane na tle refleksji nad dzieckiem i dzieciństwem jako konstruktami społeczno-kulturowymi. Następnie rozważone zostają kolejno pojęcia **kulturowego imaginarium**, **mitobiografii** oraz **mikrohistorii**, w ostatnim przypadku – wraz z umotywowaniem przeniesienia określanej tym mianem metody, tradycyjnie nieskupiającej się na „biografiach” dzieł, na grunt literaturoznawstwa.

Refleksje te służą opracowaniu ramy pojęciowej rozpoznań czynionych w kolejnych trzech rozdziałach rozprawy, które to części mają charakter **studiów przypadków** i dotyczą kolejno **Lewisa Carrolla i dylogii o Alicji** (*Rozdział drugi*), **L. Franka Bauma i cyklu o Krajinie Oz** ze szczególnym uwzględnieniem *Czarnoksiężnika ze Szmaragdowego Grodu* (*Rozdział trzeci*) oraz **J. M. Barriego i wykreowanych przezeń opowieści o Piotrusiu Panie** (*Rozdział czwarty*). Każdorazowo omówione zostają mitobiografie poszczególnych twórców, wraz ze wskazaniem na dominanty w ich wyobrażonych życiorysach oraz uwypukleniem powiązania między powszechnymi poglądami na temat kolei życia pisarzy oraz interpretacjami i analizami ich dzieł. Opracowując mikrohistorie *Alicji, Oz i Piotrusia Pana*, autor pracy dąży też do opisu rozmaitych aspektów profesjonalnej recepcji tych opowieści – wraz z kontekstowymi odwołaniami do historii i teorii literatury dziecięcej, zwłaszcza anglosaskiej prozy fantastycznej dla młodych odbiorców. Wreszcie, w każdym z trzech rozdziałów, omówione zostają także zagadnienia z zakresu społeczno-kulturowej historii dzieł Carrolla, Bauma i Barriego.

Autor bierze pod uwagę m.in. wydarzenia towarzyszące pierwotnej publikacji dzieł, wyrażane przez krytykę literacką opinie na ich temat, zabiegi (w tym marketingowe) stosowane w celu ich spopularyzowania, jak również rozrastanie się – początkowo pod przewodnictwem samych autorów – *Alicji, Oz i Piotrusia Pana* pojmowanych nie tyle jako książki, ile

rozbudowane „przedsiębiorstwa”. Rozważania zawarte w tych rozdziałach przeplatane są odniesieniami do współczesnych utworów nawiązujących na zasadzie transfikcjonalnej i intertekstualnej do klasycznych opowieści (ze świadomością, że często autorzy i autorki adaptacji, renarracji, prequeli i sequeli odnoszą się nie tylko do oryginałów, lecz także do rozmaitych aspektów mitobiografii Carrolla, Bauma i Barriego oraz fragmentów dyskursu na temat ich twórczości).

Najważniejsze wnioski płynące z przeprowadzonych badań są następujące:

- opowieści o Alicji, Krainie Oz i Piotrusiu Panie funkcjonowały niedługo po swoim powstaniu i, w coraz większym natężeniu, funkcjonują współcześnie poza domeną tekstu spetryfikowanego w formie książki (jako filmowe, serialowe, dramatyczne itp. interteksty i transfikcje w formie np. adaptacji, pastiszów, rewingów, prequeli, sequeli). Obrosły tak wieloma znaczeniami, że nierzadko trudno stwierdzić, czy podstawą danego tekstu nowego jest oryginał (jakkolwiek rozumiany) czy też np. adaptacja bądź też renarracja. Historie wykreowane przez Carrolla, Bauma i Barriego należy dziś postrzegać przede wszystkim jako swoiste struktury wyobrażeniowe (funkcjonujące w kulturowym imaginarium produkty rozlicznych narracji na temat tekstów kultury, wiązki poglądów dotyczących konkretnej opowieści i dziejów życia twórców);
- wszystkie trzy narracje stanowiły i stanowią niekoherentne konstrukcje: zależnie od punktu widzenia są wyobrażane jako dziecięce lub dorosłe. Ujawnia się to wyraźnie w niespójnych, „schizofrenicznych” mitobiografiach twórców, w analizach i interpretacjach dzieł, w sposobach ich przerabiania;
- kulturowe dzieje tych opowieści i losy ich autorów ujawniają to, w jaki sposób w XIX i XX wieku konstruowano i jak dziś konstruuje się dzieciństwo i dorosłość; literaturę i kulturę dla młodych odbiorców oraz tę uniwersalną (bądź też tylko „dla dorosłych”); sztukę „wysoką” i popularną. Zaprezentowane „opowieści o opowieściach” można postrzegać jako soczewkę, w której skupiają się zagadnienia dotyczące „wielkiej” historii literatury i kultury, „wielkich” procesów oraz wyzwań cywilizacyjnych.

Choć mikrohistoria jako sposób badania przeszłości, także tej kulturowej, zakłada najczęściej spojrzenie wstecz z perspektywy pozwalającej na ogląd takiego zjawiska, które już należy do czasów minionych, w rozprawie celowo nie zostają wskazane daty końcowe trzech „opowieści”. W zakończeniu autor zaznacza bowiem, że omawiane przezeń klasyczne narracje dla młodych odbiorców oraz autorzy tych utworów wciąż „żyją” w kulturowym imaginarium i nic nie wskazuje na to, aby zainteresowanie nimi słabło – ich dzieje są zatem niedomknięte, otwarte na kolejne potencjalne akty lektury i na coraz to nowe formy przekształcania. W końcowej partii pracy autor sygnalizuje, że kategorie mitobiografii i mikrohistorii mogą służyć jako istotne narzędzia badania losów rozmaitych utworów dziecięcych oraz ich wizerunków funkcjonujących w kulturowym imaginarium.

Małgorzata Skowrońska